

Sancti Thomae de Aquino Summa Theologiae

prima pars secundae partis

Quaestio 7

Prooemium

[33804] I^a-IIae q. 7 pr.

5

Deinde considerandum est de circumstantiis humanorum actuum. Et circa hoc quaeruntur quatuor. Primo, quid sit circumstantia. Secundo, utrum circumstantiae sint circa humanos actus attendendae a theologo. Tertio, quot sunt circumstantiae. Quarto, quae sunt in eis principales.

10

Articulus I

[33805] I^a-IIae q. 7 a. 1 arg. 1

Ad primum sic proceditur. Videtur quod circumstantia non sit accidens actus humani. Dicit enim Tullius, in rhetoricis, quod circumstantia est per quam argumentationi auctoritatem et firmamentum adiungit oratio. Sed oratio dat firmamentum argumentationi praecipue ab his quae sunt de substantia rei, ut definitio, genus, species, et alia huiusmodi; a quibus etiam Tullius oratorem argumentari docet. Ergo circumstantia non est accidens humani actus.

15

[33806] I^a-IIae q. 7 a. 1 arg. 2

20

Praeterea, accidentis proprium est inesse. Quod autem circumstat, non inest, sed magis est extra. Ergo circumstantiae non sunt accidentia humanorum actuum.

[33807] I^a-IIae q. 7 a. 1 arg. 3

Praeterea, accidentis non est accidens. Sed ipsi humani actus sunt quaedam accidentia. Non ergo circumstantiae sunt accidentia actuum.

25

[33808] I^a-IIae q. 7 a. 1 s. c.

Sed contra, particulares conditiones cuiuslibet rei singularis dicuntur accidentia individuante ipsam. Sed philosophus, in III Ethic., circumstantias nominat particularia, id est particulares singulorum actuum conditiones.

30

Ergo circumstantiae sunt accidentia individualia humanorum actuum.

[33809] I^a-IIae q. 7 a. 1 co.

Respondeo dicendum quod, quia nomina, secundum philosophum, sunt
 signa intellectuum, necesse est quod secundum processum intellectivae
 cognitionis, sit etiam nominationis processus. Procedit autem nostra 35
 cognitio intellectualis a notioribus ad minus nota. Et ideo apud nos a
 notioribus nomina transferuntur ad significandum res minus notas. Et inde
 est quod, sicut dicitur in X Metaphys., ab his quae sunt secundum locum,
 processit nomen distantiae ad omnia contraria, et similiter nominibus
 pertinentibus ad motum localem, utimur ad significandum alios motus, eo 40
 quod corpora, quae loco circumscribuntur, sunt maxime nobis nota. Et inde
 est quod nomen circumstantiae ab his quae in loco sunt, derivatur ad actus
 humanos. Dicitur autem in localibus aliquid circumstare, quod est quidem
 extrinsecum a re, tamen attingit ipsam, vel appropinquat ei secundum
 locum. Et ideo quaecumque conditiones sunt extra substantiam actus, et 45
 tamen attingunt aliquo modo actum humanum, circumstantiae dicuntur.
 Quod autem est extra substantiam rei ad rem ipsam pertinens, accidens eius
 dicitur. Unde circumstantiae actuum humanorum accidentia eorum dicenda
 sunt.

[33810] I^a-II^{ae} q. 7 a. 1 ad 1 50
 Ad primum ergo dicendum quod oratio quidem dat firmamentum
 argumentationi, primo ex substantia actus, secundo vero, ex his quae
 circumstant actum. Sicut primo accusabilis redditur aliquis ex hoc quod
 homicidium fecit, secundo vero, ex hoc quod dolo fecit, vel propter
 lucrum, vel in tempore aut loco sacro, aut aliquid aliud huiusmodi. Et ideo 55
 signanter dicit quod per circumstantiam oratio argumentationi
 firmamentum adiungit, quasi secundo.

[33811] I^a-II^{ae} q. 7 a. 1 ad 2
 Ad secundum dicendum quod aliquid dicitur accidens alicuius dupliciter.
 Uno modo, quia inest ei, sicut album dicitur accidens Socratis. Alio modo 60
 quia est simul cum eo in eodem subiecto, sicut dicitur quod album accidit
 musico, inquantum conveniunt, et quodammodo se contingunt, in uno
 subiecto. Et per hunc modum dicuntur circumstantiae accidentia actuum.

[33812] I^a-II^{ae} q. 7 a. 1 ad 3

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est, accidens dicitur accidenti 65
 accidere propter convenientiam in subiecto. Sed hoc contingit dupliciter.
 Uno modo, secundum quod duo accidentia comparantur ad unum
 subiectum absque aliquo ordine, sicut album et musicum ad Socratem. Alio
 modo, cum aliquo ordine, puta quia subiectum recipit unum accidens alio
 mediante, sicut corpus recipit colorem mediante superficie. Et sic unum 70
 accidens dicitur etiam alteri inesse, dicimus enim colorem esse in superficie.
 Utroque autem modo circumstantiae se habent ad actus. Nam aliquae
 circumstantiae ordinatae ad actum, pertinent ad agentem non mediante
 actu, puta locus et conditio personae, aliquae vero mediante ipso actu, sicut
 modus agendi. 75

Articulus 2

[33813] I^a-II^{ae} q. 7 a. 2 arg. 1

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod circumstantiae humanorum
 actuum non sint considerandae a theologo. Non enim considerantur a 80
 theologo actus humani, nisi secundum quod sunt aliquales, idest boni vel
 mali. Sed circumstantiae non videntur posse facere actus aliquales, quia nihil
 qualificatur, formaliter loquendo, ab eo quod est extra ipsum, sed ab eo quod
 in ipso est. Ergo circumstantiae actuum non sunt a theologo considerandae.

[33814] I^a-II^{ae} q. 7 a. 2 arg. 2

Praeterea, circumstantiae sunt accidentia actuum. Sed uni infinita accidunt,
 et ideo, ut dicitur in VI Metaphys., nulla ars vel scientia est circa ens per
 accidens, nisi sola sophistica. Ergo theologos non habet considerare
 circumstantias humanorum actuum. 85

[33815] I^a-II^{ae} q. 7 a. 2 arg. 3

Praeterea, circumstantiarum consideratio pertinet ad rhetorem. Rhetorica
 autem non est pars theologiae. Ergo consideratio circumstantiarum non
 pertinet ad theologum. 90

[33816] I^a-II^{ae} q. 7 a. 2 s. c.

Sed contra, ignorantia circumstantiarum causat involuntarium, ut
 Damascenus et Gregorius Nyssenus dicunt. Sed involuntarium excusat a 95

culpa, cuius consideratio pertinet ad theologum. Ergo et consideratio circumstantiarum ad theologum pertinet.

[33817] I^a-IIae q. 7 a. 2 co.

Respondeo dicendum quod circumstantiae pertinent ad considerationem 100
 theologi triplici ratione. Primo quidem, quia theologus considerat actus
 humanos secundum quod per eos homo ad beatitudinem ordinatur. Omne
 autem quod ordinatur ad finem, oportet esse proportionatum fini. Actus
 autem proportionantur fini secundum commensurationem quandam, quae
 fit per debitas circumstantias. Unde consideratio circumstantiarum ad 105
 theologum pertinet. Secundo, quia theologus considerat actus humanos
 secundum quod in eis invenitur bonum et malum, et melius et peius, et hoc
 diversificatur secundum circumstantias, ut infra patebit. Tertio, quia
 theologus considerat actus humanos secundum quod sunt meritorii vel
 demeritorii, quod convenit actibus humanis; ad quod requiritur quod sint 110
 voluntarii. Actus autem humanus iudicatur voluntarius vel involuntarius,
 secundum cognitionem vel ignorantiam circumstantiarum, ut dictum est. Et
 ideo consideratio circumstantiarum pertinet ad theologum.

[33818] I^a-IIae q. 7 a. 2 ad 1

Ad primum ergo dicendum quod bonum ordinatum ad finem dicitur utile, 115
 quod importat relationem quandam, unde philosophus dicit, in I Ethic.,
 quod in ad aliquid bonum est utile. In his autem quae ad aliquid dicuntur,
 denominatur aliquid non solum ab eo quod inest, sed etiam ab eo quod
 extrinsecus adiacet, ut patet in dextro et sinistro, aequali et inaequali, et
 similibus. Et ideo, cum bonitas actuum sit in quantum sunt utiles ad finem, 120
 nihil prohibet eos bonos vel malos dici secundum proportionem ad aliqua
 quae exterius adiacent.

[33819] I^a-IIae q. 7 a. 2 ad 2

Ad secundum dicendum quod accidentia quae omnino per accidens se
 habent, relinquuntur ab omni arte, propter eorum incertitudinem et 125
 infinitatem. Sed talia accidentia non habent rationem circumstantiae, quia,
 ut dictum est, sic circumstantiae sunt extra actum, quod tamen actum aliquo
 modo contingunt, ordinatae ad ipsum. Accidentia autem per se cadunt sub
 arte.

[33820] I^a-II^{ae} q. 7 a. 2 ad 3 130
 Ad tertium dicendum quod consideratio circumstantiarum pertinet ad
 moralem, et politicum, et ad rhetorem. Ad moralem quidem, prout
 secundum eas invenitur vel praetermittitur medium virtutis in humanis
 actibus et passionibus. Ad politicum autem et rhetorem, secundum quod ex
 circumstantiis actus redduntur laudabiles vel vituperabiles, excusabiles vel 135
 accusabiles. Diversimode tamen, nam quod rhetor persuadet, politicus
 diiudicat. Ad theologum autem, cui omnes aliae artes deserviunt, pertinent
 omnibus modis praedictis, nam ipse habet considerationem de actibus
 virtuosis et vitiosis, cum morali; et considerat actus secundum quod
 merentur poenam vel praemium, cum rhetore et politico. 140

Articulus 3

[33821] I^a-II^{ae} q. 7 a. 3 arg. 1
 Ad tertium sic proceditur. Videtur quod inconvenienter circumstantiae
 numerentur in III Ethic. Circumstantia enim actus dicitur quod exterius se 145
 habet ad actum. Huiusmodi autem sunt tempus et locus. Ergo solae duae
 sunt circumstantiae, scilicet quando et ubi.

[33822] I^a-II^{ae} q. 7 a. 3 arg. 2
 Praeterea, ex circumstantiis accipitur quid bene vel male fiat. Sed hoc
 pertinet ad modum actus. Ergo omnes circumstantiae concluduntur sub una, 150
 quae est modus agendi.

[33823] I^a-II^{ae} q. 7 a. 3 arg. 3
 Praeterea, circumstantiae non sunt de substantia actus. Sed ad substantiam
 actus pertinere videntur causae ipsius actus. Ergo nulla circumstantia debet
 sumi ex causa ipsius actus. Sic ergo neque quis, neque propter quid, neque 155
 circa quid, sunt circumstantiae, nam quis pertinet ad causam efficientem,
 propter quid ad finalem, circa quid ad materialem.

[33824] I^a-II^{ae} q. 7 a. 3 s. c.
 Sed contra est auctoritas philosophi in III Ethicorum.

[33825] I^a-II^{ae} q. 7 a. 3 co. 160
 Respondeo dicendum quod Tullius, in sua rhetorica, assignat septem
 circumstantias, quae hoc versu continentur, quis, quid, ubi, quibus auxiliis,

cur, quomodo, quando. Considerandum est enim in actibus quis fecit, quibus auxiliis vel instrumentis fecerit, quid fecerit, ubi fecerit, cur fecerit, quomodo fecerit, et quando fecerit. Sed Aristoteles, in III Ethic., addit aliam, scilicet circa quid, quae a Tullio comprehenditur sub quid. Et ratio huius annumerationis sic accipi potest. Nam circumstantia dicitur quod, extra substantiam actus existens, aliquo modo attingit ipsum. Contingit autem hoc fieri tripliciter, uno modo, inquantum attingit ipsum actum; alio modo, inquantum attingit causam actus; tertio modo, inquantum attingit effectum. Ipsum autem actum attingit, vel per modum mensurae, sicut tempus et locus; vel per modum qualitatis actus, sicut modus agendi. Ex parte autem effectus, ut cum consideratur quid aliquis fecerit. Ex parte vero causae actus, quantum ad causam finalem, accipitur propter quid; ex parte autem causae materialis, sive obiecti, accipitur circa quid; ex parte vero causae agentis principalis, accipitur quis egerit; ex parte vero causae agentis instrumentalis, accipitur quibus auxiliis.

[33826] I^a-IIae q. 7 a. 3 ad 1

Ad primum ergo dicendum quod tempus et locus circumstant actum per modum mensurae, sed alia circumstant actum inquantum attingunt ipsum quocumque alio modo, extra substantiam eius existentia.

[33827] I^a-IIae q. 7 a. 3 ad 2

Ad secundum dicendum quod iste modus qui est bene vel male, non ponitur circumstantia, sed consequens ad omnes circumstantias. Sed specialis circumstantia ponitur modus qui pertinet ad qualitatem actus, puta quod aliquis ambulet velociter vel tarde, et quod aliquis percutit fortiter vel remisse, et sic de aliis.

[33828] I^a-IIae q. 7 a. 3 ad 3

Ad tertium dicendum quod illa conditio causae ex qua substantia actus dependet, non dicitur circumstantia; sed aliqua conditio adiuncta. Sicut in obiecto non dicitur circumstantia furti quod sit alienum, hoc enim pertinet ad substantiam furti; sed quod sit magnum vel parvum. Et similiter est de aliis circumstantiis quae accipiuntur ex parte aliarum causarum. Non enim finis qui dat speciem actus, est circumstantia; sed aliquis finis adiunctus. Sicut quod fortis fortiter agat propter bonum fortitudinis, non est circumstantia;

sed si fortiter agat propter liberationem civitatis, vel populi Christiani, vel aliquid huiusmodi. Similiter etiam ex parte eius quod est quid, nam quod aliquis perfundens aliquem aqua, abluat ipsum, non est circumstantia ablutionis; sed quod abluendo infrigidet vel calefaciat, et sanet vel noceat, hoc est circumstantia.

200

Articulus 4

[33829] I^a-II^{ae} q. 7 a. 4 arg. 1

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod non sint principales circumstantiae propter quid, et ea in quibus est operatio, ut dicitur in III Ethic. Ea enim in quibus est operatio, videntur esse locus et tempus, quae non videntur esse principalia inter circumstantias, cum sint maxime extrinseca ab actu. Ea ergo in quibus est operatio non sunt principalissimae circumstantiarum.

205

[33830] I^a-II^{ae} q. 7 a. 4 arg. 2

Praeterea, finis est extrinsecus rei. Non ergo videtur esse principalissima circumstantiarum.

210

[33831] I^a-II^{ae} q. 7 a. 4 arg. 3

Praeterea, principalissimum in unoquoque est causa eius et forma ipsius. Sed causa ipsius actus est persona agens; forma autem actus est modus ipsius. Ergo istae duae circumstantiae videntur esse principalissimae.

215

[33832] I^a-II^{ae} q. 7 a. 4 s. c.

Sed contra est quod Gregorius Nyssenus dicit, quod principalissimae circumstantiae sunt cuius gratia agitur, et quid est quod agitur.

[33833] I^a-II^{ae} q. 7 a. 4 co.

Respondeo dicendum quod actus proprie dicuntur humani, sicut supra dictum est, prout sunt voluntarii. Voluntatis autem motivum et obiectum est finis. Et ideo principalissima est omnium circumstantiarum illa quae attingit actum ex parte finis, scilicet cuius gratia, secundaria vero, quae attingit ipsam substantiam actus, idest quid fecit. Aliae vero circumstantiae sunt magis vel minus principales, secundum quod magis vel minus ad has appropinquant.

220

225

[33834] I^a-II^{ae} q. 7 a. 4 ad 1

Ad primum ergo dicendum quod per ea in quibus est operatio, philosophus non intelligit tempus et locum, sed ea quae adiunguntur ipsi actui. Unde Gregorius Nyssenus, quasi exponens dictum philosophi, loco eius quod philosophus dixit, in quibus est operatio, dicit quid agitur. 230

[33835] I^a-II^{ae} q. 7 a. 4 ad 2

Ad secundum dicendum quod finis, etsi non sit de substantia actus, est tamen causa actus principalissima, inquantum movet ad agendum. Unde et maxime actus moralis speciem habet ex fine. 235

[33836] I^a-II^{ae} q. 7 a. 4 ad 3

Ad tertium dicendum quod persona agens causa est actus secundum quod movetur a fine; et secundum hoc principaliter ordinatur ad actum. Aliae vero conditiones personae non ita principaliter ordinantur ad actum. Modus etiam non est substantialis forma actus, hoc enim attenditur in actu secundum obiectum et terminum vel finem, sed est quasi quaedam qualitas accidentalis. 240